

Di tích đền thờ Bác Hồ ở Cà Mau - THỰC TIỄN VÀ ĐỀ XUẤT

PHẠM BẠCH ĐĂNG*

Cách đây trên 50 năm, tại thị xã Cà Mau, trong một buổi lễ tiễn đưa đoàn quân miền Nam tập kết ra Bắc, có một bà má tên Lê Thị Sánh ở xã Trí Phải, huyện Thới Bình, đã bứng cây vú sữa vườn nhà, lên khán đài trao tận tay cho các chiến sĩ, nhờ mang ra Hà Nội tặng Bác Hồ. Lời nhắn gửi của má Lê Thị Sánh đã được ai đó ghi lại thành hai câu lục bát: "*Con ra thưa với Bác Hồ, Đất này chỉ một ngọn cò vàng sao!*"

Sầu đó, tại cửa biển sông Ông Đốc, trước giờ lên đường của chuyến tàu cuối cùng, có một lão nông bỗng nhiên lao xuống ra cặp mạn, leo lên tàu và quỳ xuống dưới chân bức ảnh Bác Hồ rồi cất lên lời lẽ khẩn thiết: "*Tôi đến trễ, không được tiễn Bác lần cuối cùng! Bác đi ra miền Bắc, cán bộ, bộ đội cũng đi, bà con ở lại với ai? Sắp tới tình hình có yên ổn không? Chùng nào mới sum họp? Đến bao giờ Bác mới vào Nam? Bác ơi!...*"

Những câu chuyện ấy đã được sử sách ghi chép và luôn được mọi người kể lại như những huyền thoại cách mạng về tấm lòng của đồng bào miền Nam nói chung và vùng đất cực Nam - Cà Mau nói riêng, dành cho vị lãnh tụ cách

mạng Việt Nam, vừa tôn kính vừa thân thương, đậm đà sắc thái văn hoá tinh cảm của người dân Nam Bộ. Hình ảnh người lão nông quỳ dưới chân ảnh Bác, khẩn thiết, là biểu tượng của tấm lòng người dân miền Nam bộc trực dành cho Bác, rất thiêng liêng, ngay khi Bác vẫn còn sống. Nhân dân đồng bằng sông Cửu Long chịu một thiệt thòi lịch sử không thể bù đắp được, đó là: Chưa bao giờ được tận mắt nhìn thấy Bác bằng xương bằng thịt, cho nên tấm lòng mà người dân nơi đây dành cho Bác mãi mãi vẫn là bằng tâm tưởng, xuất phát từ tâm tưởng.

Ở Cà Mau, vào thời điểm cuộc kháng chiến chống Mỹ ác liệt nhất, ngay trong vùng căn cứ rừng chàm, tiết trời vào mùa mưa, từ những chiếc radio cũ kỹ, đã phát đi bản tin Hồ Chủ tịch đã qua đời hồi 9h 47 phút ngày 3/9/1969 tại Hà Nội. Bản tin đã gây nên sự bàng hoàng, đau đớn tột cùng trong lòng mọi người. Có một sự trùng hợp lạ kỳ là, ngay lúc đó, trời bỗng đổ mưa xối xả, dầm dề suốt mấy ngày đêm. Nước mưa hoà trộn cùng nước mắt của dân, quân, chính, Đảng, nên đồng bào Cà Mau thủ thủ với nhau: *Cụ Hồ mất nên động lòng trời!*

Sau những ngày đau buồn - thọ tang Bác Hồ, để tỏ lòng tôn kính Bác, ngày 10 tháng 9

* GIÁM ĐỐC SỞ VĂN HÓA - THÔNG TIN
TỈNH CÀ MAU

năm 1969, tại rạch Ông Bọng, xã Viên An, huyện Ngọc Hiển, Đảng bộ, dân quân du kích xã đã xây cất đền thờ Bác Hồ. Tiếp đó, việc xây dựng đền thờ Bác nhanh chóng lan rộng trên địa bàn huyện Ngọc Hiển - nơi mũi đất cuối cùng cực Nam Tổ quốc, và trên địa bàn toàn tỉnh. Theo báo cáo của Tỉnh uỷ Cà Mau năm 1970, ở Cà Mau có 21 đền thờ Bác Hồ được xây cất. Có những đền thờ do chi bộ, đoàn thể và nhân dân hợp tác xây cất, có đền thờ do nhân dân tự tổ chức xây cất. Cũng từ đó, việc bảo quản, bảo vệ, duy trì các nghi thức thờ cúng Bác tại các ngôi đền này được thực hiện rất nghiêm cẩn. Đặc biệt, vào cuối năm 1974, khi chi khu Cái Nước vừa được giải phóng, nhân dân địa phương đã tiến hành xây dựng đền thờ Bác Hồ ngay trên nền đất chi khu của nguy vừa mới được san bằng: Có thể khái quát tình hình xây dựng, gìn giữ và tôn tạo hệ thống đền thờ Bác ở Cà Mau.

- Trong thời điểm quân dân ta phải đương đầu với bao cuộc càn quét lấn chiếm, đánh phá của kẻ địch với mật độ bom đạn cày xới khốc liệt, nhưng việc lập đền thờ Bác Hồ vẫn được tiến hành như là *mệnh lệnh trái tim* của mọi người.

- Vì xuất phát từ mệnh lệnh trái tim, nên hệ thống đền thờ luôn được bảo vệ chu đáo. Có những đền thờ bị bom pháo tàn phá, bà con phải tái dựng nhiều lần. Có nơi đền thờ là địa chỉ mà kẻ địch không dám tấn công, luôn kiêng tránh; bọn lính nguy có đồn bốt gần đấy cũng làm ngơ để cho bà con tự do đến thắp nhang, cúng lễ và sinh hoạt... Sự tồn tại của mô hình đền thờ Bác Hồ ngay trong thời chiến tranh ác liệt là minh chứng hùng hồn về sức lan toả và ngự trị tinh thần trong trái tim dân tộc mà chỉ có vị anh hùng dân tộc, danh nhân văn hoá Hồ Chí Minh mới hội tụ được.

- Sau ngày miền Nam hoàn toàn giải phóng, đất nước thống nhất, theo chủ trương của Tỉnh uỷ, một số địa phương trong tỉnh đã nhanh chóng tu bổ, phục dựng, tái lập hệ thống các đền thờ Bác Hồ khang trang hơn. Trong đó, các điểm đền thờ đã được xây dựng và phát huy tốt gồm có: Xã Viên An, xã Tân Hưng Tây, thị trấn Cái Nước, xã Trí Phải...

Đặc biệt, vào năm 1994, tại Lâm Viên 19/5 - nay là Công viên văn hoá (nơi vừa được Chính phủ phê duyệt Đề án quy hoạch khu Bảo tồn

lịch sử - văn hoá của tỉnh Cà Mau), thể theo nguyện vọng của quân dân tỉnh nhà, Đảng bộ tỉnh đã cho xây dựng ngôi nhà sàn Bác Hồ theo phiên bản tỷ lệ 1/1 so với nhà sàn Bác Hồ tại Hà Nội; đặt tên là Khu tưởng niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh. Công trình hợp ý Đảng - lòng dân này, suốt hơn 10 năm qua đã mang ý nghĩa như một di tích lịch sử - văn hoá đặc biệt tại địa phương, bởi sự hiện diện của nó đã bù đắp phần nào sự thiệt thòi của quảng đại nhân dân Cà Mau, những người cả đời không có dịp được ra Hà Nội xa xôi, để được trực tiếp viếng thăm, chiêm ngưỡng nơi ở của Bác Hồ lúc sinh thời. Ngôi nhà sàn này đã và sẽ cần phát huy tác dụng giáo dục truyền thống rất hiệu quả tại trung tâm thành phố Cà Mau nói riêng, trên địa bàn cả tỉnh Cà Mau nói chung.

Trước khu nhà sàn Bác Hồ này, vào đầu năm 2000, Bộ Tư lệnh Quân khu 9, được sự uỷ quyền của Bộ Quốc phòng, đã trao tặng và dựng đặt tại đây, bức tượng đồng chân dung Bác Hồ khiến cho tính chất uy nghi, trang trọng của khu tưởng niệm càng được nâng cao hơn.

Khi chuyển giao khu vực này về Sở Văn hoá - Thông tin quản lý, ngay từ năm 2000, chúng tôi đã đặt quan hệ với Ban Giám đốc Khu di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh tại Phủ Chủ tịch (Hà Nội) để được nhận các giống cây có trong khu di tích về trồng tại khu vườn của Bác tại Cà Mau cho phù hợp. Cách đây trên nửa thế kỷ, cây vú sữa từ xã Trí Phải, huyện Thới Bình được đưa ra Hà Nội, được chính bàn tay Bác Hồ chăm sóc, về sau được các nhà khoa học nghiên cứu nhân giống, cho ra đời những cây vú sữa thể hệ con cháu. Chúng tôi cũng đã được nhận những cây vú sữa ấy về trồng tại các di tích tưởng niệm Bác Hồ trên đất Cà Mau, nay đều đang vào kỳ đơm hoa kết trái.

Vẫn là từ mệnh lệnh của trái tim, chúng tôi rất mong muốn Khu tưởng niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh tại thành phố Cà Mau, cũng như những di tích đền thờ Bác Hồ trên địa bàn tỉnh, sớm được Nhà nước xếp hạng là di tích lịch sử - văn hoá (tùy từng di tích, sẽ xếp hạng cấp quốc gia hoặc cấp tỉnh), để có cơ sở pháp lý, cùng các điều kiện cần thiết khác, đảm bảo cho việc gìn giữ và phát huy giá trị lâu dài nhất, hiệu quả nhất, các di tích thiêng liêng này.

Xuất phát từ tình hình thực tiễn ở Cà Mau và từ những nhận thức trên đây, khi nghĩ suy về

nhệm vụ "Nghiên cứu, bảo tồn và phát huy giá trị lịch sử - văn hoá đền thờ Chủ tịch Hồ Chí Minh ở đồng bằng sông Cửu Long", nhằm "khẳng định giá trị tinh thần to lớn, giá trị lịch sử - văn hoá cần được tiếp nối và tìm phương pháp, biện pháp bảo tồn, phát huy giá trị các đền thờ Bác Hồ ở đồng bằng sông Cửu Long, phục vụ cho công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc", chúng tôi xin được đề xuất ba vấn đề chính yếu sau đây:

1 - Về công tác điều tra, nghiên cứu khoa học đối với mô hình đền thờ Bác Hồ ở khu vực đồng bằng sông Cửu Long: Trên thực tế, kết quả của hoạt động này còn nghèo nàn, chưa tương xứng với tầm vóc, vai trò, vị trí của mô hình di tích này trong bối cảnh lịch sử - văn hoá trên phạm vi vùng - miền cũng như quốc gia. Từ thực tiễn trong thời kỳ chiến tranh, nhiều nơi nhân dân tự nguyện xây cất, giữ gìn, tôn tạo cơ sở thờ phụng Bác, có khi phải hy sinh cả tính mạng, cũng không nao núng. Các cơ sở thờ phụng này có một số cách đặt tên gọi khác nhau như: Nhà thờ, phủ thờ, đền thờ, miếu thờ... Sức mạnh tinh thần đối với đời sống kháng chiến, kiến quốc, được hình thành từ việc thành kính thờ phụng Bác là có thật. Vấn đề đặt ra là, tính thiêng liêng ở việc xây dựng và duy trì việc thờ phụng Bác Hồ mang những đặc thù gì? Chúng tôi nghĩ, đây là một trong những vấn đề cốt lõi nhất cần cùng nhau nghiên cứu, xác định khi thực hiện mục tiêu giữ gìn, tôn tạo, phát huy giá trị lịch sử văn hoá đối với mô hình đền thờ Bác Hồ.

2 - Về công tác quản lý nhà nước: Mặc dù chúng ta đã có Luật di sản văn hoá là khung pháp lý chung, nhưng mô hình di tích lưu niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh ở khu vực phía Nam, nhất là khu vực đồng bằng sông Cửu Long lại mang những đặc thù hết sức độc đáo. Theo chúng tôi, quản lý mô hình đền thờ Bác Hồ vừa mang sắc thái của việc quản lý đối với di tích lịch sử cách mạng, vừa mang sắc thái văn hoá tín ngưỡng dân gian của người Việt nói chung, đồng bào Nam Bộ nói riêng. Trên thực tế, với niềm tin kính yêu, tin tưởng thiêng liêng, hình ảnh Bác Hồ đã được nhân dân thần thánh hoá trong tâm tưởng khá sâu sắc. Hiện tượng Bác Hồ được đưa vào thờ trong các thánh thất Cao Đài, các ngôi cổ miếu Thần minh, miếu Thành hoàng bốn cảnh, được đặt ở những vị trí trang trọng...

là những hiện tượng đã và đang diễn ra.

Chúng tôi đề xuất, Nhà nước cần nghiên cứu ban hành một hình thức văn bản quy phạm pháp luật, một quy chế chẳng hạn, nhằm điều chỉnh riêng lĩnh vực quản lý nhà nước về các loại hình "di tích lưu niệm - tưởng niệm - thờ phụng Bác Hồ", nhằm tạo cơ sở pháp lý cho việc quản lý và định hướng hoạt động đối với loại hình di tích này.

3 - Về công tác phát huy giá trị đền thờ Bác Hồ phục vụ công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc hiện nay. Ở Việt Nam nói chung, đồng bằng sông Cửu Long nói riêng, không có mô hình di tích lưu niệm danh nhân nào mà việc xây dựng, gìn giữ và sự hướng tới của nhân dân luôn gắn với tư tưởng, tình cảm, tâm linh đặc biệt thiêng liêng như di tích đền thờ Bác Hồ. Do đó, theo chúng tôi, phương pháp gắn việc phát huy giá trị của di tích đền thờ Bác Hồ với việc giáo dục, học tập tư tưởng Hồ Chí Minh theo chủ trương của Đảng ta hiện nay là phương pháp khoa học ưu việt nhất. Vấn đề đặt ra là, cần cụ thể hoá một cách sinh động, cả hình thức lẫn nội dung giáo dục, học tập ấy một cách phong phú, thiết thực và hiệu quả.

Là một tỉnh nằm trong vùng văn hoá - lịch sử đồng bằng sông Cửu Long, một tỉnh cực Nam của Tổ quốc, Cà Mau cũng là địa bàn có nhiều di tích đền thờ Bác Hồ (22 điểm đền thờ). Do đó, chúng tôi luôn xem đây là một dạng di sản văn hoá - lịch sử quý báu của địa phương. Đối với di tích đền thờ Bác Hồ thì việc tổ chức bảo quản, bảo vệ không khó. Vấn đề đang được quan tâm chú ý là, việc xác lập cơ sở pháp lý, cùng đó là việc xác định các phương pháp, biện pháp nhằm giữ gìn và phát huy giá trị loại hình di sản văn hoá đặc biệt này trong thời gian trước mắt và lâu dài. Chúng tôi rất mong nhận được sự chỉ đạo, hướng dẫn và giúp đỡ của các cơ quan quản lý nhà nước, các cơ quan chuyên môn và các đồng nghiệp./.

D.B.D

Chú thích:

1 - Chủ đề của cuộc tọa đàm khoa học do Bảo tàng Hồ Chí Minh tổ chức, với sự tham gia của các bảo tàng, ban quản lý di tích lưu niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh trên toàn quốc tại thành phố Cần Thơ, ngày 23/02/2006.